

Mickiewicz a „dyktatura ciemniaków”

Andrzej Siedlecki

Pamiętam scenę z III części „Dziadów” Mickiewicza, kiedy Gustaw, nieszczęśliwy kochanek siedzi w więziennej celi i pod wpływem zawodu miłosnego odrzuca miłość, postanawia zmienić się i zostać bojownikiem o wolność Ojczyzny. Symbolem tej przemiany jest

Nikołaj Nowosilcow

wypisanie na ścianie celi - imienia Konrada, które teraz przybierze Gustaw. Konrada już nie będzie interesowało prywatne szczęście, a miłość do kobiety zastąpi miłość do represjonowanego przez Rosjan narodu.

Inspiracja umieszczenia tej sceny w dramacie wynikała z rzeczywistości, z osobistego doświadczenia poety, który został osadzony w areszcie przez kuratora wileńskiego okręgu szkolnego Nikołaja Nowosilcowa.

Tenże pijak i rozpustnik, wcześniej uczestniczący w zdławieniu insurekcji kościuszkowskiej i najbardziej znienawidzony Rosjanin - polakożerca w Warszawie, z zaciętością tropił rzekome spiski kółek

samokształceniowych Filomatów i Filaretów. By przypodobać się carowi aresztował wielu młodych członków tych organizacji. Wśród nich, w 1823 roku znalazł się Mickiewicz, który przynależał do Koła Filomatów. Chcieliśmy zobaczyć tę prawdziwą celę, w której poeta, czyli w dramacie zawiedziony kochanek Gustaw był uwięziony.

Niestety, autentyczna cela już nie istnieje, bo stała się pokojem w eleganckim hotelu, który

„Cela Konrada”, po prawej tablica z napisem Gustawa

Tablica w „Celi Konrada”

zaanektował klasztor Bazylianów, znajdujący się obok.

W zamian za to, w budynku przyklasztornym obok hotelu postanowiono zaaranżować umowną celę Konrada. W ścianę wpasowano także tablicę z napisem wyrytym przez Gustawa w celi: *„Umarł Gustaw – narodził się Konrad”*. Poeta przesiedział sześć miesięcy w celi Klasztoru Bazylianów, przerobionego na więzienie i w 1824 roku sąd skazał go na wygnanie do Rosji. Z domu nr 22 Mickiewicz wyjechał na zsyłkę do Rosji. Przed wyjazdem poszedł z przyjaciółmi *„do pobliskiej Ostrej Bramy, by pomodlić się za swą przyszłość”* ... Adam klęczał z twarzą ukrytą w dłoniach.¹

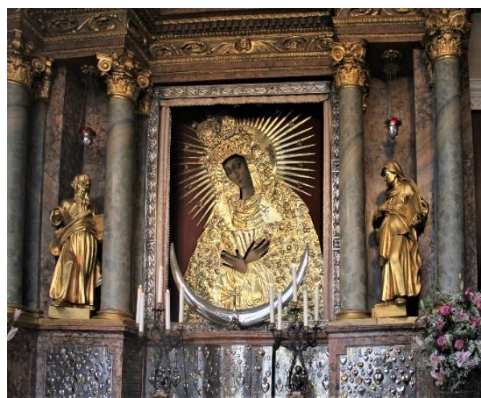
¹ Tomasz Krzywicki, „Szlakiem Adama Mickiewicza po Nowogródzczyźnie, Wilnie i Kownie: przewodnik.

Potem, tak zaczął epicki poemat pt. „Pan Tadeusz”:

*„Panno święta, co Jasnej bronisz Częstochowy,
I w Ostrej świecisz Bramie! Ty, co gród zamkowy
Nowogródzki ochraniasz z jego wiernym ludem!
Jak mnie dziecko do zdrowia powróciłaś cudem, [...]
Tak nas powrócisz cudem na Ojczyzny łono”.*

Ostra Brama

Matka Boska Ostrobramska

Niestety, poeta do ojczyzny już nie wrócił.

Tablica z napisem, że z tego domu Mickiewicz wyjechał na
zsyłkę opuszczając Wilno na zawsze

W 1829 Mickiewicz uzyskał pozwolenie na wyjazd z zesłania i udał się w podróż po Europie. Po powstaniu listopadowym poeta znalazł się w Dreźnie, gdzie napisał III część „Dziadów”, znanych też jako „Dziady drezdeńskie”.

Ten „wybuchowy” dramat, opisujący też opresję zaborcy rosyjskiego nie był grany od inscenizacji Leona Schillera w 1935 roku. I oczywiście, nie mógł być prezentowany od momentu proklamacji w 1947 roku realizmu socjalistycznego, który miał promować w okresie stalinizmu „produkcyjniaki”, utrwalające zniewalający „światłany system”.

Dopiero po śmierci Stalina, reżyser i mój profesor Bardini z Wyższej Szkoły Teatralnej wystawił kompromisową składankę z obrazów I, II, IV i III części „Dziadów”. Publiczność spragniona polskiego dramatu romantycznego wypełniała widowień całkowicie. Przedstawienie zagrano aż 271 razy!

Autor przed Mickiewiczem

Można się domyślać, że w tym okresie cenzura mogła wykreślić takie zdania jak:

„Jak z Moskwy w Polskę nasyłają samych łajdaków stek”, „Oni wyszukują przyczyny, żeby uniwersytety znieść” czy „Jeśli kto władzę cierpi, nie mów, że jej słucha!”

Ale w marcu 1968 roku tekst „Dziadów” i przedstawienie, nie było już tak kompromisowe i stało się iskrą, oraz pretekstem do manifestacji i rozruchów. Także zaowocowało już otwartą walką o władzę w łonie PZPR, której wynikiem była: „tak zwana kampania „antysyjonistyczna”, skierowana przeciwko państwu Izrael i jego sympatykom w PRL, w rzeczywistości częstokroć przybierająca otwarcie antysemicki charakter. Do połowy lat 60. stosunek władz komunistycznych do Żydów nie odbiegał od traktowania innych narodowości. Sytuacja zmieniła się po wybuchu wojny sześciodniowej 5 czerwca 1967

*r. PRL na polecenie Moskwy zerwała stosunki dyplomatyczne z Izraelem, rozpętano również antyizraelską kampanię propagandową. Po przemówieniu Władysława Gomułki, który 19 czerwca 1967 r. nazwał polskich Żydów „V kolumną”, w aparacie partyjnym, Służbie Bezpieczeństwa i wojsku rozpoczęła się antysemicka czystka.”*²

Przedstawienie zdjęto z afisza. Profesor Bohdan Korzeniewski napiętnował ten fakt i stwierdził, że przyniesie to nieobliczalne skutki, i że należy „grać przedstawienie osiem razy w tygodniu, bo inaczej wypadki potoczą się jak lawina, której nikt nie będzie w stanie zatrzymać”. I może o to chodziło!

Profesor bardzo ciekawie też tłumaczył wyjątkowy autorytet Mickiewicza u nas w kraju.

„Zaczęło się od tego, że Mickiewicz, poeta romantyczny, rzucił w natchnieniu, a więc trudno powiedzieć czy całkiem świadomie, żądanie „Daj mi rząd dusz!”. A Pan Bóg mu dał. Tak to z łaski boskiej Mickiewicz zaczął rządzić, stając z czasem na czele całego gabinetu, w którym resort spraw

*zagranicznych objął Krasiński, pracy i opieki społecznej – Norwid, a Ministerstwo Kultury i Sztuki – Juliusz Słowacki. Jako ostatni w tym gabinecie ukonstytuował się resort obrony narodowej (ten wziął Wyspiański). Powstanie tego rządu tłumaczy, dlaczego zaborcy w naszym kraju nigdy nie czuli się bezpiecznie. Po prostu wiedzieli, że choćby nie wiem jakie siły tu zgromadzili, zawsze prócz swoich rządów będą mieli przeciw sobie drugi rząd, nieuchwytny a rzeczywisty... W końcu – stwierdził Korzeniewski – Polska odzyskała niepodległość i stosunki się zmieniły. Toteż dziś dosyć trudno zrozumieć, dlaczego rząd Cyrankiewicza wciąż boi się rządu Mickiewicza? Czy w Anglii rząd Wilsona boi się Szekspira?”*³

Ale „dyktatura ciemniaków”, jak ówczesne rządy określił Stefan Kisielewski, bała się wszystkiego, co polskie i patriotyczne. Niektórym, ten strach został do dziś.

Pod adresem: www.andrzejcielecki.pl klikając na napis YouTube można znaleźć filmy, ich opis, nagrania audio, jak „Historia Polski w literaturze” i różne artykuły. Serdecznie zapraszam!

Kościół św. Anny i monumentalny pomnik poety

² <https://polskiemiesiace.ipn.gov.pl/mie/wszystkie-wydarzenia/marzec-1968/historia/114014.Geneza.html> (dostęp 4.07.2021)

³ <https://culture.pl/pl/dzielo/janusz-majcherek-tomasz-moscicki-kryptonim-dziady> (dostęp 4.07.2021)